

פרשת לך לך: האם מותר להעמיס אוכל על סיור צבאי בשבת

בס"ד

פתיחה

חלק מהפעילות במהלך המלחמה (אך גם בעתות שגרה), דורשות נסיעה בכלי רכב צבאיים בשבת. הנסיעה כשלעצמה וודאי הותרה למרות שהיא כוללת אין ספור איסורי דאורייתא, שכן מדובר בפיקוח נפש. וגם אם נסיעה זו לא תציל חיים כיוון שמדובר באזור רגוע יחסית מבחינה ביטחונית, כיוון שברמה הארצית יש צורך ברכבי ביטחון שייסעו בשבת בכל מקום, הרי שיש בכך פיקוח נפש ושמירה על הסדר הציבורי. וכפי שסיכם הרב רמי ברכיהו (אמונת עיתך 129) ביחס לפעילות המשטרה בשבת:

"מדינת ישראל הטילה על משטרת ישראל את האחריות והמחויבות לשלום כלל אזרחי המדינה. מתוקף אחריות זו, נראה שיש להתיר לשוטרים 'שבות' דרבנן ואף 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' גם כאשר הם נדרשים לטפל בסכסוך מקומי או במצוקתו של איש פרטי שפנה וביקש את עזרתה של המשטרה."

משום כך ברור, שאין איסור בפעילות צבאית, משטרתית וכדומה בשבת. השבוע נעסוק בשאלה, האם מותר להעמיס אוכל וציוד על סיור צבאי, למרות שאין בכך פיקוח נפש. כפי שנראה הדין סובב סביב הגברת פעילות המנוע של הרכב, הוצאה מרשות לרשות וטלטול. שבוע הבא נעסוק בשאלה, מה דין אוכל שהובא בשבת באיסור.

הוספת מטען

האם מותר להוסיף אוכל לסיור? פשוט שאין להעמיס אוכל נוסף אם מחמת כך הג'יפ יאלץ להאריך את סיבובו, שהרי בכך יעברו עוד מאות איסורי דאורייתא בלחיצה על דוושת הגז, שלא לצורך פיקוח נפש. אולם, גם אם הסיור אינו משנה את מסלולו או נאלץ לעצור, אם הציוד הנוסף מכביד ברמה משמעותית על הג'יפ, יש בכך איסור שכן גם במקרה זה המנוע פועל יותר.

לכאורה, במקרה בו הוספת הציוד אינה מכבידה על פעולת המנוע, הרי שיהיה ניתן להוסיף אותו לג'יפ. אם אכן כך, דבר זה משמעותי לא רק בשירות הצבאי, אלא גם בחיי היום יום. בחוץ לארץ כאשר הנהג הוא גוי, ניתן יהיה לעלות על אוטובוסים ורכבות בשבת, שכן הם גדולים במידה מספיקה כדי שיהודי נוסף שיעלה עליהם לא ישנה את פעולת המנוע, ולא עוצרים במיוחד בשבילו.

למרות זאת כתבו פוסקים רבים וביניהם הרב משה פיינשטיין (אגרות משה י"ד א, מד) והציץ אליעזר (א, כא), שאין לעשות כך בגלל שלוש סיבות. הסיבה המרכזית היא, הזילות הרבה שתגרם לשבת בכך שייסעו בה באופן חופשי. השנייה, שיחשבו שהיהודי שילם על הרכבת בשבת, דבר האסור ממספר סיבות. השלישית, שמא יצאו בטעות מחוץ לתחום. ובלשון הרב פיינשטיין:

"הנה אף שמדינת ישראל נראה בזה איסור למי שלא יצטרך לשלם, מכל מקום חס וחלילה להתיר דבר כזה אף לדבר מצוה, דהא איסור מראית עין ודאי יש בזה כיון שרובא דרובא לא יניחום ליסע בלא תשלומין וממילא יחשדוהו ששילם.. ואף אם כל בני העיר לא ישלמו נמי ח"ו להתיר דבר מפורסם למעשה חול שנוסעים העיקר לעשות מסחר ועבודה ואיכא בזה חלול השם גדול. ויש גם ראייה קצת לאיסור מהא דביצה דף כ"ה דאמר ובלבד שלא יכתף ופרש"י דמתחזי דרך חול ופרהסיא."

במקום צורך

למרות האמור, כיוון שייסוד האיסור הוא מחמת זילות השבת, חלק מהאחרונים נקטו שבמקום צורך גדול ניתן להקל: לדוגמא, הרב עובדיה (חזון עובדיה א', המפליג בספינה) פסק, שרופא או מוהל הצריכים ללכת לצד השני של העיר, ונמנע מהם הדבר מחמת ההליכה הרבה, יכולים להקל ולעלות על אוטובוס או רכבת הנהוגים על ידי גוי (בתנאי כמובן שהם לא צריכים לשלם). כך פסק גם הרב עוזיאל (או"ח א, ט), שהרחיב דין זה אפילו למקרה בו רוצים ללכת לבית כנסת ואין אפשרות אחרת להגיע.

גם במקרה הצבאי ובפרט בו, שאין בהבאת האוכל הפיכת השבת למעין יום חול, לא מדובר בצורך פרטי של אדם ספציפי, וגם לא משלמים על הנסיעה בג'יפ - נראה שיש מקום להקל. עם זאת ייתכן שראוי כדי לשמר על אוירת השבת, שבמקרה בו חיילים אמורים לרדת מהעמדה בזמן הקרוב, שהסיור לא יביא להם אוכל והם יאכלו כאשר יחזרו לבסיס.

איסור תחומין

עד כה דנו במקרה בו הג'יפ עושה סיור בתוך בסיס המוקף עירוב. אולם, ברוב המקרים הסיור אינו מסתכם בגבולות הבסיס המוקף, ואז יש לדון בשתי בעיות נוספות העלולות להתעורר; יציאה מחוץ לתחום השבת (אין לצאת יותר מאלפיים אמה מחוץ לתחום העיר), והוצאת המזון מרשות היחיד לכרמלית. בשאלות אלו יש עניין מיוחד כאשר הטלטול נעשה באמצעות רכב:

הגמרא במסכת עירובין (מג ע"א) דנה, האם איסור תחומין קיים גם כאשר החפץ המטולטל מוגבה י' טפחים מעל הקרקע. כפי שמציינת הגמרא, אם אדם מרים חפץ אין הדבר נחשב כטלטול באוויר, שכן רגליו נטועות בקרקע. אלא מקרה מעין זה קיים, כאשר אדם מטלטל בתוך ספינה, שאז מחמת מי הים הספינה נחשבת 'כמרחפת' י' טפחים מעל הקרקע.

ניסיון לפשוט את הספק מובא ממעשיהם של רבי יהושע ורבי עקיבא, ששבתו בנמל בשבת, ולא רצו לטלטל בספינה ששהו בה. מוכח שיש תחומין למעלה מ'י', שאם לא כן מדוע ראו מקום להחמיר? דוחה הגמרא, שיתכן וספינה זו שהתה במים נמוכים שלא היו גבוהים מ'י' טפחים, ולכן רצו להחמיר.

מחלוקת הפוסקים

למסקנה הגמרא לא מכריעה את הספק, ונחלקו ראשונים ואחרונים בפסק ההלכה:

א. הרא"ש (ד, ג) פסק שיש להחמיר בספק זה, ומשום כך לשיטתו בהבאת דבר בג'יפ יש איסור תחומין למרות גובהו. בטעם הדבר שלא פסק להקל, למרות שהגמרא קובעת שבתחומין 'ספקו להקל' נימק הב"ח (תד, א), שכלל זה נכון רק כאשר יש מחלוקת תנאים או אמוראים, ויש מי שפוסק להקל. בסוגיה זו לעומת זאת הגמרא מסתפקת ואין מי שמקל בפירוש, ולכן ספקו להחמיר.

אפשרות נוספת העלה הבית יוסף (שם). על מנת להכריע את הספק אם יש תחומין למעלה מעשרה, הגמרא מנסה להביא ראייה

מאדם הנודר שלא לשתות יין ביום בו משיח בן דוד בא, ודנה האם מותר לו לשתות יין בשבת (ובעצם בשאלה האם משיח יכול לבוא בשבת). למסקנה מחמת הספק מכריעה הגמרא שעליו להחמיר ולא לשתות, ומוכח שבסוגיה זו הולכים להחמיר. ובלשונו:

"וכתב הרא"ש דלחומרא נקטינן, וכן כתבו הגהות בפרק ל' (מהל' שבת אות מ) בשם הר"מ (פסקי עירובין סי' פז). ויש לתמוה עליהם, דהא ספק בשל דבריהם הוא בתוך י"ב מיל, ולהרא"ש אפילו חוץ ל"ב מיל... ואפשר שטעמא של המחמירים מדאמרינן בגמרא האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין ולחומרא."

ב. **הרמב"ם** (שו"ת סי' שי) ו**הרמב"ן** (עירובין שם) חלקו וטענו שהגמרא לא מכריעה את הספק, ומשום כך לשיטתם במקרה בו מדובר בספק תחומין הנוגע לאיסור דרבנן יש ללכת לקולא, ובמקרה בו מדובר בספק דאורייתא יש ללכת לחומרא, וכן פסק **השולחן ערוך** (תד, א). לכן לדוגמא, בזמן הזה שמקובל שאין רשות הרבים מדאורייתא אלא כרמלית (עיין במדבר שנה ב'), לכאורה לא תהיה בעיה לגי' הגבוה מי' טפחים להביא אוכל, שכן הטלטול מרשות היחיד לכרמלית איסורו מדרבנן.

כיצד ידחו את ראיית הבית יוסף לדברי הרא"ש? כפי שציין **הריטב"א** (ד"ה ומהדרין), להבנתם למרות שהגמרא מחמירה בדין הנודר מיינ ביום שבו בן דוד בא, היא מחמירה בכך רק מפני שמדובר בספק בדיני נדרים, בהם הולכים לחומרא. אך אין להשליך מחומרא זו לדיני תחומין, בהם בספק דרבנן יש ללכת לקולא. ובלשונו:

"ומאי דאמרינן הכא ספוקי מספקא לן ולחומרא, דילמא לגבי נזיר איתמרא, דהוה ליה ספיקא דאורייתא, אבל בתחומי שבת ספיקא דרבנן היא ולקולא, וכן הגיה עליו רבינו הגדול ז"ל, ופסק הוא ז"ל דלקולא נקטינן לה דספיקא דרבנן הוא, וכן כתב הרב זרחיה הלוי ז"ל."

ג. **הרשב"א** (ד"ה ואני תמה) בדעת ביניים סבר, שאמנם להלכה אין תחומין למעלה מעשרה, אך דין זה נכון רק במקרה בו אדם לא קבע מקום מוגדר לשביתתו. לדוגמא, במקרה בו אדם נמצא בדרכים בערב שבת, שאז התירו לו הליכה למספר כיוונים. לעומת זאת כאשר קבע מקום מוגדר לשביתתו, כמו במקרה זה שקבע שביתה בבסיס, יש תחומין למעלה מעשרה.

ארעא סמיכתא

לכאורה, לדעת השולחן ערוך ניתן יהיה להביא אוכל בגי'פ, שכן גובהו למעלה מעשרה טפחים. אלא שלמעשה הגמרא (עירובין שם) כותבת, שאם ישנו עמוד הגבוה י' טפחים אך רחב ד' על ד' - העמוד נחשב כקרקע, ולא מודדים מהכביש או מהאדמה. הוא הדין בגי'פ, שהדין של תחומין למעלה מעשרה אינו שייך בו, שכן רצפת הגי'פ נחשבת כקרקע.

כמו כן קיימת בעיה נוספת, שכן גם אם יש בגי'פ היתר של תחומין למעלה מעשרה, היתר זה נוגע לאיסור תחומין בלבד. והרי לעיל ראינו שיש בעיה נוספת בהבאת אוכל שהיא הוצאת האוכל מרשות היחיד (= הבסיס), לעבר העמדה או המחסום, שלרוב דינם ככרמלית. למרות זאת, נאמרו מספר היתרים הנוגעים הן לאיסור טלטול, והן ליציאה מרשות לרשות:

צדדים להקל

א. **הוצאה מרשות לרשות**: הגמרא במסכת מנחות (ד' ע"א) כותבת, שאם חולה זקוק לפרי בשבת, יש לחתוך ענף בו נמצאים המספר המועט ביותר של פירות, כדי למעט בפירות שיחתכו. במקרה בו חתכו בכל זאת את הענף עם ריבוי הפירות, נחלקו הראשונים האם עבר החותך על איסור דאורייתא, או שיש בכך איסור דרבנן.

על בסיס דעת הראשונים הסוברים שיש בכך איסור דרבנן כתב **החפץ חיים** (מחנה ישראל א, לא), שיש מקום להקל להוסיף לחפצים שמוכרחים להוציאם גם חפצים אישיים במקום צורך גדול. מה עוד, שכיוון שבזמן הזה מקובל להורות שאין רשות הרבים מדאורייתא, ייתכן שגם הסוברים שיש בהוספה בשיעורים איסור דאורייתא יקלו בהוצאת חפצים נוספים מרשות לרשות.

סברא נוספת להקל בעניין זה כתב **השמירת שבת כהלכתה** (מ, טז), שלמרות שיש איסור בהוצאת הגי'פ מרשות היחיד לכרמלית, יש מקום לומר שכל חלל הרכב נחשב כרשות היחיד, שכן מדובר בשטח ד' על ד' המוקף מחיצות. אם אכן כך, אין איסורים נוספים כאשר מוסיפים לתוך חלל הגי'פ דברים נוספים (ועיין שו"ת הר צבי או"ח א, קעא). ובלשונו החפץ חיים דלעיל:

"פשוט דבענינו, דהיכא שהוא מרבה במשא בבת אחת ועל מקצתו הוא אנוס ומקצתו הוא ברצון, לדעת הר"ן הוא איסור דאורייתא ולדעת הרשב"א רבו והתוספות הוא איסור דרבנן לבד. ואם ככם לדעת הרשב"א ודעמיה יש להקל במקום פסידא, ובפרט בזמן הזה דסבירא ליה דאין לנו רשות הרבים."

ב. **איסור תחומין**: כפי שראינו לעיל, הגמרא במסכת עירובין דנה במעשי רבי יהושע ורבי עקיבא שנסעו בספינה, ונמנעו מטלטל בה, מחשש שמא הם בתוך י' טפחים. **היראים** (מובא בחתם סופר ו, צח) טען, שהם החמירו על עצמם רק בגלל שגם הם היו בתוך י' טפחים מהקרקע, אך אם הם היו גבוהים מי' טפחים, גם אם קרקעית הספינה הייתה בתוך י' - לא היה מקום לחומרא זו. לפי זה יוצא, שבמקרה בו מניחים החיילים את האוכל לרגליהם או על מדף בגי'פ, יש מקום לצרף את סברת היראים בשעת הדחק.

סברא נוספת להקל כתבו חלק מהפוסקים, שלא ברור אם יש איסור תחומין במקרה זה. הגמרא במסכת עירובין כותבת, שפטרו את היוצאים מהמחנה למלחמה ממספר דברים, ולמרות שהגמרא כותבת בפרוש שעיירובי תחומין אינו כלול בהיתרים, יש מהראשונים שכתבו שדין זה נכון רק לרבי עקיבא, הסובר שאיסור תחומין מהתורה, ולא לדעת הסוברים שאיסור זה מדרבנן.

לכן לכאורה, במחנה צבאי בזמן מלחמה לא שייך איסור תחומין. אלא שלמעשה, היתר זה אינו פשוט. ראשית יש שכתבו, שהיתר זה קיים רק 'בשטחי כינוס', דהיינו במקומות שנמצאים במצב עראי, ולא במחנה מבוסס. כמו כן יש שנקטו, שאין הכוונה שבטל איסור תחומין, אלא שמותר לחיילים ללכת עוד אלפיים אמה ללא עירוב (ועיין בשו"ת תורת המחנה, שבת, מו, ג).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...